

PROFESIJOS MOKYTOJŲ IR MEISTRŲ MOKYMO KOMPETENCIJŲ ĮSIVERTINIMO IR VYSTYMO SVARBA PROFESINEI KARJERAI

THE IMPORTANCE OF SELF-ASSESSMENT AND DEVELOPMENT OF THE TEACHING COMPETENCE FOR VET TEACHERS AND TRAINERS FOR PROFESSIONAL CAREER

RASA DIDŽIULIENĖ, VIDMANTAS TŪTLYS

Vytauto Didžiojo universitetas | Vytautas Magnus University

LINA TRIPONIENĖ

VšĮ Elektrėnų profesinio mokymo centras | VšĮ Elektrėnų profesinio mokymo centras

School in Elektrenai

Santrauka. Pokyčiai profesiniame rengime ir profesijoje orientuoti į technologinę ir organizacinę plėtrą, tarptautiškumą ir profesinio mokymo integraciją į mokymąsi visą gyvenimą. Mokytojų profesionalumas ir su jais susiję profesinio ugdymo procesai susiduria su reformų Lietuvos mokyklų profesinio mokymo sistemoje iššūkiais. Tai daro įtaką profesinės karjeros turiniui. Straipsnio tikslas – pristatyti profesijos mokytojų ir meistrų mokymo kompetencijų įsivertinimo ir vystymo instrumentą, kuris padeda planuoti savo profesinį augimą. Lyginamasis tyrimas suteikė informacijos apie pagrindines meistrų darbo sritis Vokietijoje, Italijoje ir Lietuvoje. Kuriant naują priemonę buvo atlikta mokslinės literatūros analizė, lyginamoji naujausių profesinio mokymo mokytojų ir meistrų rengimo tendencijų apžvalga, interviu su profesinio mokymo ekspertais ir profesinio mokymo mokytojų tikslinėmis grupėmis. Pirminės lyginamosios analizės pagrindu buvo parengti vertinimo klausimynai, kurie adaptuoti kiekvieno iš partnerių (lietuvų, vokiečių ir italų) šalies kalbai. Atliktas kiekybinis profesijos mokytojų ir meistrų tyrimas, kuriame iš Lietuvos dalyvavo 324 profesijos mokytojai ir meistrai iš 10-ties valstybinių profesinio mokymo centrų skirtinguose Lietuvos regionuose. Tyrimo rezultatų pagrindu buvo sukurta internetinė įsivertinimo priemonė – instrumentas, kuriuo profesijos mokytojai ir meistrai gali savarankiškai įsivertinti savo mokymo kompetenciją ir planuoti profesinės karjeros augimą. Mokymų Lietuvoje metu platformą išbandė 170 profesijos mokytojų.

Reikšminiai žodžiai: mokymo kompetencija, profesijos mokytojas, įsivertinimas, profesinė karjera.

Summary. Changes in vocational education and training (VET) and the profession are focused on technological and organizational development, internationalization and the integration of VET into life-long learning. The professionalism of teachers and the related vocational education processes face the challenges of reforms in the vocational education system of Lithuanian schools. This affects the content of a professional career. The aim of the article is to present a tool for self-assessment and development of teaching competencies of vocational teachers and masters, which helps to plan their

professional growth. The comparative study provided information on the main areas of work of masters in Germany, Italy and Lithuania. During the development of the new tool, an analysis of the scientific literature, a comparative overview of the latest trends in the training of VET teachers and masters, interviews with VET experts and target groups of VET teachers were carried out. Based on the initial comparative analysis, evaluation questionnaires were prepared and adapted to the language of each of the partner countries (Lithuanian, German and Italian). The quantitative study of VET teachers and masters was conducted, in which 324 VET teachers and masters from 10 state vocational training centres in different regions of Lithuania participated. Based on the results of the research, an online self-assessment tool was created - a tool with the help of which vocational teachers and masters can independently assess their teaching competence and plan the growth of their professional career. The platform was tested by 170 vocational teachers during training in Lithuania.

Keywords: teaching competence, vocational teacher, self-assessment, professional career.

IVADAS

Augant reikalavimams profesinei veiklai, keičiasi ir profesijos mokytojų tradicinių vaidmenų pobūdis – jie turi imtis naujų, neįprastų veiklų. Nuolat augant bendrųjų kompetencijų svarbai, būtina, kad profesijos mokymo mokytojai ir meistrai gebėtų vertinti ne tik dalykines, bet ir bendrąsias kompetencijas. Pastebėta, kad trūksta realijas atspindinčių praktinių priemonių, skirtų stebėti, įsivertinti ir palyginti profesinio mokymo mokytojų ir meistrų mokymo įgūdžius. Nūdienos pokyčiai profesiniame rengime (pavyzdžiui, reagavimas į technologinę ir organizacinę plėtrą, tarptautiškumą, profesinio mokymo integravimas į mokymosi visą gyvenimą procesus) sukuria poreikį geriau tobulinti profesijos mokytojų mokymo kompetenciją. ES šalyse yra skirtinga profesinio mokymo mokytojų ir meistrų rengimo praktika ir patirtis, kuri sukuria erdvę efektyviai mokytis šioje srityje. Tai svarbu profesinio mokymo studentų ir mokytojų tarptautiniam mobilumui, įgyvendinant ECTS mokytojų rengimo priemones. Straipsnio tikslas – pristatyti profesijos mokytojų ir meistrų mokymo kompetencijų įsivertinimo ir vystymo instrumentą, kuris padeda planuoti savo profesinį augimą. Kuriant platformą, buvo atsižvelgta į šios užduoties sudėtingumą ir svarbą įvairių šalių profesinio mokymo sistemoms, taip pat į ES šalių profesijos mokytojų mokymo kompetencijos tobulinimo ir vertinimo politikos, požiūrių ir praktikos įvairovę.

Skaitmeninimas, įtraukimas ir mokymasis visą gyvenimą – tai dabartinės ES tendencijos, kurios turėtų būti taikomos ir profesinių mokyklų mokytojams ir meistrams. Tačiau trūksta tinkamų priemonių duomenims apie profesinio mokymo kompetencijų vertinimą ir įsivertinimą rinkti. Vykdamas „TeachVET“ projektą, tokios priemonės buvo sukurtos ir naudojamos. Tai leido įprastas ir skirtingas mokymo tendencijas parodyti profesijos mokytojams ir meistrams iš Vokietijos, Italijos ir Lietuvos.

Profesijos mokytojų ir meistrų kompetencijos ir jų tobulinimas vis labiau traukia tyrėjų dėmesį kaip svarbūs kokybės veiksniai, darantys įtaką profesinio mokymo prieinamumui ir priėmimui visuomenėje. Mokslininkai skirtingai pristato kompetencijomis grindžiamų ugdymo programų reformų įtaką profesinio rengimo mokytojų kvalifikacijai ir rengimui. Įprasta praktika, kad kompetencija grįstų ugdymo programų profesinio mokymo mokytojai, rengdami mokymo programas ir mokymo procesus bei užtikrindami mokymosi ir mokymo būdų lankstumą bei individualumą, vadovaujasi darbo procesų ir darbo rinkos reikalavimais. Profesijos mokytojo ir meistro rengimui daro įtaką biheviorizmas ir jam būdingas per didelis specifiškumas bei fragmentiškas mokymasis. Siekiant sušvelninti šį trūkumą, dabartiniai mokymo kompetencijos modeliavimo metodai remiasi holistiniu mokytojų kompetencijos

modeliu, kurį sudaro profesinės žinios ir įsitikinimai, motyvacija ir savireguliacija (Wuttke ir Seifried, 2017).

TYRIMO METODOLOGIJA

Kuriant profesijos mokytojų ir meistrų mokymo kompetencijų įsivertinimo ir vystymo platformą (www.teachvet.eu), buvo atlikta:

1. Mokslo darbų, ataskaitų, statistinių duomenų analizė, sisteminant atitinkamą informaciją apie profesijos mokytojų ir meistrų mokymo kompetencijos vertinimą ir tobulinimą.
2. Lyginamoji naujausių profesinio mokymo mokytojų ir meistrų rengimo tendencijų teisės srityje apžvalga ir kompetencijos ugdymo reglamentavimas.
3. Interviu su profesinio mokymo ekspertais ir profesinio mokymo mokytojų tikslinėmis grupėmis.
4. Pirminės palyginamosios analizės pagrindu buvo parengti vertinimo klausimynai. Kiekvienai kompetencijų sričiai, nurodytai klausimyne, rekomenduojami nuotolinio mokymosi kursai, skirti tobulintis. 2019 m. buvo atliktas kiekybinis profesijos mokytojų ir meistrų tyrimas Lietuvoje, Italijoje ir Vokietijoje. Lietuvoje tyrime dalyvavo 324 profesijos mokytojai ir meistrai iš 10-ties profesinio mokymo centrų skirtinguose Lietuvos regionuose, atstovaujančiuose didesniems miestams (2 PMC), regioniniams centrams (2 PMC) ir kaimo vietovėms (6 PMC). Profesijos mokytojų ir meistrų apklausos klausimyną sudarė 6 klausimyno blokai ir 6 klausimai apie asmeninius duomenis (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Profesijos mokytojų ir meistrų apklausa – klausimyno temos

Klausimai	Temos
K1-6	Profesijos mokytojų asmeniniai duomenys
K7-10	Saviraiškos ir karjeros galimybės
K11	Mokytojų didaktinė veikla (darbai)
K12	Profesinių / techninių kompetencijų tobulinimo strategijos
K13	Profesinio / technologinio sektoriaus kompetencijoms ugdyti reikalinga parama
K14	Mokytojų veikla, skirta pedagoginėms kompetencijoms ugdyti
K15	Pedagoginėms kompetencijoms ugdyti reikalinga parama

Šiame straipsnyje pristatomos priemonės kūrimo metodologija yra pagrįsta profesijos mokytojų ir meistrų mokymo procesų ir veiklos sričių analize Lietuvoje, Italijoje ir Vokietijoje.

TYRIMO REZULTATAI

Mokslo darbų, ataskaitų ir statistinių duomenų analizė apie profesijos mokytojų ir meistrų mokymo kompetencijos vertinimą ir tobulinimą atskleidė profesinio mokymo mokytojų teisinės ir institucinės sistemos ypatumus „mokytojų mokymo kompetencijos ugdymas“.

Lyginamoji naujausių profesinio mokymo mokytojų ir meistrų rengimo tendencijų apžvalga atlikta analizuojant teisės aktus, nustatančius profesijos mokytojų ir meistrų Europos kvalifikaciją ir kompetenciją, profesijos kvalifikacijų aprašų standartus ir pan. Analizuojant oficialius dokumentus, kuriuose nurodomos profesijos arba profesijos mokytojų ir meistrų kvalifikacijos, buvo surinkta, išanalizuota ir palyginta pagrindinė informacija apie nacionalinius profesijos mokytojų ir meistrų profilius projekto partnerių šalyse (Italijoje, Vokietijoje, Lietuvoje). Kalbant apie pirminį profesijos mokytojų rengimą, pastebėta tendencija – nacionalinis standartizavimas ir bent minimalus teisinis šio klausimo reglamentavimas visose analizuojamose srityse šalyse, bet yra ir skirtumų. Pavyzdžiui, Vokietijoje profesinio mokymo mokytojai („Berufsschullehrer“) dirba profesinio mokymo mokyklose, o profesinio mokymo meistrai moko mokinius tada, kai mokosi tam tikroje organizacijoje ar įstaigoje. Nepaisant to, profesijos mokytojų ir meistrų rengimas ir mokymas visose šalyse yra nacionalinės teisės aktų objektai. Labiausiai centralizuotas profesinio mokymo mokytojų ir meistrų pirminio mokymo valdymas būdingas Lietuvai – už profesijos mokytojų mokymo planavimą ir jų kompetencijos ugdymą atsakinga Švietimo, mokslo ir sporto ministerija. Taigi, Lietuvoje profesinio mokymo mokytojų ir meistrų kompetencijos ugdymas yra teisiškai reglamentuotas: svarbų vaidmenį atlieka pagrindiniai nacionaliniai įstatymai ir teisės aktai, o reguliavimo funkcijos yra pavestos valstybinėms institucijoms. Profesijos mokytojo veiklai būdingas Profesinio mokymo įstatymo apibrėžtas veiklos turinys, profesinis standartas ir kiti norminiai dokumentai bei mokymo programų reikalavimai. Pagal Lietuvos Respublikos profesinio mokymo įstatymą, profesijos mokytojo darbą reguliuoja erdvė (įstaigos patalpos, praktikos vieta) ir laikas (45 minučių pamoka, 6–8 valandų praktika). Mokytojas turi dalyvauti kvalifikacijos kėlimo renginiuose mažiausiai 5 dienas per metus (mokymo išlaidos padengiamos iš mokinio krepšelio). Profesijos mokytojai turi atitikti Švietimo įstatyme nustatytus reikalavimus ir profesinio mokymo programoje numatytą tinkamą kvalifikaciją. Vienas pagrindinių iššūkių yra nepakankamas profesijos mokytojų karjeros patrauklumas dėl mažų atlyginimų. Italijoje profesijos mokytojų rengimas taip pat apibrėžiamas minimaliais kvalifikaciniais standartais, akcentuojant pedagoginių kompetencijų „minimumą“. Šioje šalyje profesijos mokytojų rengimu daugiausia rūpinasi pačios profesinio mokymo įstaigos ir regionų administracija. Gana plačiai taikoma praktika, kai profesinio mokymo įstaigos siekia pritraukti geriausius mokinius ir absolventus rinktis profesijos mokytojo kelią.

Kokybinio tyrimo rezultatų pagrindu buvo plėtojami „kompetencijos sritis“ ir „profesinio mokymo planavimas“. Šios kompetencijos sritys yra elektroninės internetinės priemonės, skirtos profesijos mokytojų ir meistrų savęs vertinimui, stebėjimui, orientavimui ir mokymo kompetencijų palyginimui, aspektai.

Kiekybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad dauguma profesijos mokytojų suvokia savo darbo prasmę ir svarbą; profesijos mokytojo veikloje dominuoja tradicinės veiklos, susijusios su mokymo turinio tvarkymu, mokymo proceso organizavimu; veiklos, susijusios su profesinio mokymo inovacijomis, nėra dažnos ir reikšmingos, profesijos mokytojo veiklos pobūdis reikšmingai lemia profesinio tobulėjimo būdų pasirinkimą.

Sukurta Profesijos mokytojų ir meistrų mokymo kompetencijos įsivertinimo ir vystymo priemonė („TeachVET“ e. platforma www.teachvet.eu) suteikia galimybę profesijos mokytojui ar meistriui įsivertinti savo mokymo kompetenciją. Taip pat platformoje pateikta ir nuolat atnaujinama konkreti informacija apie galimus mokymus, kursus profesijos mokytojams ir

meistrams. Kiekvienai sričiai skirti du rekomenduojami kursai: vienas tradicinis pasiūlymas (pvz., seminaras universitete), kitas – renginys internete (pvz., interaktyvus kursas per *moodle*).

Ženklaus profesinio mokymo programų reformų poveikis stebimas profesinio mokymo ir mokymo procesų planavimo bei įgyvendinimo srityse, taip pat vertinant ir stebint mokymosi rezultatus. Šie profesijos mokytojų ir meistrų darbo procesai apima tokias kompetencijas kaip informacijos apie darbo rinkos poreikius vertinimas, mokymo poreikių vertinimas, atsižvelgus į įgūdžių paklausą ekonomikos sektoriuose bei technologinių ir visuomenės pokyčių reikalavimus; informacijos apie darbo procesus ir jų pokyčius rinkimas ir vertinimas; naujų mokymosi ir mokymo būdų bei priemonių projektavimas pagal individualius studentų poreikius ir galimybes virtualioje mokymo ir mokymosi aplinkoje ir kt. „TeachVET“ elektroninė platforma skirta profesijos mokytojų kompetencijų įsivertinimui, monitoringui, profesiniam augimui ir palyginimui pagal parengtus kompetencijų aprašus. Lyginamasis tyrimas suteikė informacijos apie pagrindines meistrų darbo sritis Vokietijoje, Italijoje ir Lietuvoje. Įsivertinimo klausimynai ir mokymosi medžiaga pateikti pagal šias veiklos sritis:

Profesinio mokymo ir pameistrystės planavimas
Profesinio mokymo ir pameistrystės įgyvendinimas Profesinio mokymo centruose
Profesinio mokymo ir mokymosi vykdymas įmonėse
Mokinių su spec. poreikiais mokymas
Mokinių mokymosi rezultatų vertinimas ir monitoringas
Patarimai dėl profesinio mokymo, įdarbinimo bei karjeros
Projektinis darbas ir įsitraukimas į profesinio mokymo vystymą
Profesinis augimas
Mokinių konfliktų ir emocijų valdymas
Skaitmeninės kompetencijos
Bendradarbiavimas su profesinėmis mokyklomis, pramonės, prekybos ir amatų rūmais, tarptautiniais partneriais

1 pav. „TeachVET“ elektroninės platformos veiklos sritys

IŠVADOS

- Profesijos mokytojų ir meistrų profesionalumas ir jų karjeros tobulinimo procesai susiduria su profesinio mokymo sistemos kaitos ir reformų keliamais iššūkiais. Užduočių apimtys ir kompleksiskumas, naujų technologijų įtraukimas į mokymo procesą verčia naujai pažvelgti į mokytojo kompetencijos ugdymą, profesinį augimą ir karjeros valdymą.
- Sukurta ir išbandyta profesijos mokytojų ir meistrų mokymo kompetencijų įsivertinimo ir vystymo elektroninė priemonė suteikia galimybę atlikti mokymo kompetencijos įsivertinimą ir stebėseną kiekvienam ugdytojui patogiu laiku. Sistemingas ir efektyvus profesijos mokytojų ir meistrų mokymo kompetencijos įsivertinimas ir ugdymas yra viena svarbiausių dedamųjų planuojant savo profesinės karjeros augimą.

LITERATŪRA

- Day, C. (2017). Competence-based Education and Teacher Professional Development. In *Competence-based Vocational and Professional Education*, edited by M. Mulder. *Technical and Vocational Education and Training: Issues, Concerns and Prospects*, 23, 165–182. Bern: Springer-Verlag.
- Economic Policy Forum (2017). *The Role of the Private Sector in Vocational and Educational Training*. Developments and Success Factors in Selected Countries. Prieiga per internetą: https://www.bibb.de/dokumente/pdf/epf_the_role_of_the_private_sector_in_vet_official.pdf
- Jossberger, H., Brand-Guwell, S., van de Wiel, M. W. J. (2015). Teachers' Perceptions of Teaching in Workplace Simulations in Vocational Education. *Vocations and Learning*, 8(3), 287–318.
- Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centras. (2016). *Vocational education and training in Europe – Lithuania*. Cedefop ReferNet VET in Europe reports. Prieiga per internetą: http://libserver.cedefop.europa.eu/vetelib/2016/2016_CR_LT.pdf
- Tūtlys, V., Gedvilienė, G. (2019). Changes of Competencies and Qualifications of the Initial VET Teachers and Trainers in the Context of VET Curriculum Reforms: The Case of Lithuania. *Conference proceedings "9th International Conference the Future of Education"*, 783–791. Italy: Florence, Filodiritto editore. SAGE: DOI 10.26352/D627_2384-9509_2019.
- Wuttke, E., Seifried, J. (2017). Modelling and Measurement of Teacher Competence: Old Wine in New Skins? *Competence-based Vocational and Professional Education*, edited by M. Mulder. *Technical and Vocational Education and Training: Issues, Concerns and Prospects*, 23, 883–902, Bern.

Rasa DIDŽIULIENĖ yra Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademijos Edukologijos mokslo krypties doktorantė. Mokslinių interesų kryptys: suaugusiųjų švietimas, profesinė mokytojų karjera.

Adresas: Vytauto Didžiojo universitetas, Švietimo akademija, Jonavos g. 66-313, LT-44191, Kaunas.
El. paštas: rasa.didziulienė@vdu.lt

Rasa DIDŽIULIENĖ is PhD student of Educational Science at the Education Academy of Vytautas Magnus University. Research interests: adult education, professional career of teachers.

Address: Vytautas Magnus University, Education Academy, Jonavos str. 66-313, LT-44191, Kaunas.
E-mail: rasa.didziulienė@vdu.lt

Vidmantas TŪTLYS yra socialinių mokslų daktaras, Vytauto Didžiojo universiteto docentas ir tyrėjas. Mokslinių tyrimų sritys: profesinio rengimo politika, kvalifikacijų sistemos, tęstinis profesinis rengimas ir žmonių išteklių plėtra.

Adresas: Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija, Jonavos g. 66-226, LT-44191, Kaunas.
El. paštas: vidmantas.tutlys@vdu.lt

Lina TRIPONIENĖ yra VšĮ Elektrėnų profesinio mokymo centro Sektorinio praktinio mokymo centro vadovė. Mokslinių tyrimų sritys: profesinio rengimas ir žmonių išteklių plėtra.

Adresas: VšĮ Elektrėnų profesinio mokymo centras, Rungos g. 18, LT-26109, Elektrėnai.
El. paštas: lina.triponienė@epmc.lt

Vidmantas TŪTLYS is Doctor of Social Science, Associate Professor and Researcher at Vytautas Magnus University, Lithuania. He participates in the research projects and works in the field of vocational education policy, qualifications systems, continuing vocational training and human resource development.

Address: Vytautas Magnus University, Education Academy, Jonavos str. 66-226, LT-44191, Kaunas.
E-mail: vidmantas.tutlys@vdu.lt

Lina TRIPONIENĖ is head of Sectoral Practical Training Center of School in Elektrėnai. She participates in the research projects in continuing vocational training and human resource development.

Address: School in Elektrėnai, Rungos str. 18, LT-26109, Elektrėnai.
E-mail: lina.triponienė@epmc.lt